"Federalisme" in Socialisme en Democratie (november 1948)

Source: Socialisme en Democratie. Maanblad van de Partij van de Arbeid. Réd. Chef Banning, Prof. Dr W. 1948, Jaargang 5. Amsterdam: Orgaan der Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. "Federalisme", auteur:Barents, Dr J. , p. 200-206.
Copyright: (c) Socialisme en Democratie
URL: http://www.cvce.eu/obj/federalisme_in_socialisme_en_democratie_november_1948-nl-9f210849-fa6d-4391-aa68-f3925f7a9302.html
Last updated: 08/04/2015

Federalisme

Leus en Werkelijkheid

Mr DR J. Barents

Mr Van der Goes van Naters heeft zich op zijn minst tweemaal verdienstelijk gemaakt voor de grote lijnen van ons beleid: éénmaal ten aanzien van het verleden en ten aanzien (in overwegende mate) van de „binnenlandse" politiek, en éénmaal ten aanzien van de toekomst en van ons „buitenlands" beleid. Met het eerste bedoel ik het initiatief tot het houden van een parlementaire enquête naar het Londense regeringsbeleid, met het tweede zijn interpellatie over de Westeuropese samenwerking. Maar met alle lof voor het initiatief, over het resultaat valt nog niet veel te zeggen. Bij de enquête mogen we wel aannemen, dat binnen afzienbare tijd uiterst belangrijke dingen aan het licht zullen komen, die hopenlijk niet alleen de toekomstige geschiedschrijvers zullen feelasten, maar ook ons nationale geweten zullen ontlasten; alleen, op dat laatste ben ik nog niet erg gerust. Maar wat is er van de recente discussie over ons buitenlands beleid geworden? Eigenlijk nog niet erg veel.

Men spreekt en schrijft thans veel over „federalisme" en meent daarmede blijkbaar een bepaalde richting in de internationale politiek aan te geven en af te bakenen. Eerlijk gezegd: als ik de verschillende uiteenzettingen hoor en lees, kom ik niet veel verder dan dat dit „federalisme" zoiets zou betekenen als: samenwerking van verschillende landen in een grotere eenheid. Nu is samenwerking een schoon ideaal, dat ieder kan aanhangen. Dat kan zonder enige ironie worden gezegd, omdat de samenwerking in „boven-staatse" organen op het ogenblik door de feiten eenvoudig geboden is. Een land, en zeker een klein land, dat zich daaraan zou willen onttrekken, pleegt in de huidige wereld zelfmoord. Men behoeft maar even aan voorbeelden als het Marshall-plan en de defensieve samenwerking van onze vijf landen in de Westelijke Unie te denken om dat in te zien.

Overigens rijzen, zodra men deze boven-staatse samenwerking concreet tracht uit te werken, een reeks van vragen, die noch in de enthousiaste betogen van de meeste federalisten, noch in de recente gedachtenxvisseling in onze volksvertegenwoordiging behoorlijk werden opgelost.

In de eerste plaats zijn er een groot aantal boven-staatse organen in oprichting, die gedeeltelijk de positie hebben van de in elkaar schuivende blokken van een doos met kinderspeelgoed, maar anderzijds elkaar vrij lelijk doorkruisen. Het eerste is het geval met de samenwerking van de drie Benelux-landen, die in tweede instantie aan het uitgroeien is tot een samenwerking van deze drie met Engeland en Frankrijk erbij, en in derde instantie poogt uit te groeien tot een integratie van alle 16 Westeuropese landen, die zullen profiteren van de Amerikaanse Economie Co-operation Act. Tot dusver is het veelal gebleven bij tamelijk platonische verklaringen en bij breedvoerige discussies, die zelfs voor de gewone krantenlezer de inhoudloosheid niet vermogen te bedekken. Bij de debatten in de Tweede Kamer is er terecht op aangedrongen, dat elk van de samenwerkende landen een deel van zijn souvereiniteit zou prijsgeven om nieuwe, op verschillend terrein te scheppen internationale organen, met reële macht te kunnen bekleden. Dat is een gedachte, die de volstrekt logische en in de huidige wereldomstandigheden ook volstrekt noodzakelijke consequentie is van het feit, dat in het krachtenspel der grote mogendheden de afzonderlijke landen nu eenmaal niet meer „souvcrcin" zijn wat hun eigen aangelegenheden betreft. Een aantal van de belangrijkste aangelegenheden ligt immers reeds definitief in het internationale vlak en het is dwaasheid, domheid of erger om dat te willen ontkennen. Het merkwaardige is nu, dat pogingen om dergelijke federale, boven-staatse organen concreet aan te geven, tot dusverre nog vrij schetsmatig zijn gebleven.

Bij het Parijse rapport van de 16 Europese Marshall-landen is bijv gesproken over de samenwerking in één orgaan, bijv, van de Benelux-landen en West-Duitsland en van het drietal Italië, Oostenrijk en Zwitserland bij grootscheeps opgezette projecten voor de energievoorziening. Bij de Westelijke Unie is men echter nog maar al te zeer blijven staan bij schone begrippen als samenwerking, coördinatie enz. Gelukkig is van socialistische zijde de laatste tijd steeds meer aangedrongen op organen als een herstelbank, een centraal planbureau e.d., die elk voor een groter ressort moeten werken dan dat van één afzonderlijk land. Zelfs de militaire samenwerking van de Westelijke Unie, waarom het geheel toch min of meer begonnen was (al

hopen wij dat de vijf landen ook op ander gebied hun samenwerking kunnen tonen), gaat, als ik het goed zie, enig relief krijgen. In de Amerikaanse pers circuleert zelfs al het verhaal dat veldmaarschalk Montgomery voorgesteld zou zijn om „chef van de militaire staf van de Westelijke Unie" te worden. Misschien zou het voor Engeland de meest geslaagde mogelijkheid kunnen zijn om zover te komen, dat men ook de Engelse eieren in het mandje van de Westelijke Unie legt.

Met dit laatste komen wij n.l. op een der kritieke punten van de Westeuropese samenwerking. Bij een recent opinie-onderzoek bleek weliswaar een groot deel van het Engelse volk nog nooit van de Westelijke Unie gehoord te hebben, maar de meerderheid van hen •was voorstander van een dergelijk project. Als men echter begon te vragen of zij de consequenties daarvan ook zagen en aanvaardden, in het bijzonder dus de noodzakelijke inperking van de nationale souve-reiniteit, die zou kunnen blijken uit de noodzaak om Britse troepen onder een buitenlandse opperbevelhebber te plaatsen, bleken de meesten daar geen flauw begrip van te hebben en allerminst geneigd om dergelijke voor de Britse trots zo moeilijk te verteren consequenties te aanvaarden. Het is een niet te miskennen feit, dat de ongeneigdheid van Engelse zijde om een verdere integratie in West-Europa anders te aanvaarden dan als een tijdelijke noodoplossing, aan de verdere ontwikkeling van de Westeuropese eenheid in belangrijke mate in de weg staat. De Engelsen hebben er bij de beraadslagingen ook steeds naar gestreefd de toekomstige organen zoveel mogelijk deliberatief te houden en het zwaartepunt niet te leggen bij het secretariaat, maar bij de delegatie zelf. Van Franse en Benelux-zijde heeft men daartegen moeten opponeren teneinde de voor het secretariaat zo noodzakelijke vaste basis en invloedrijke positie te verkrijgen. Het zou misschien niet kwaad zijn als de Nederlandse socialisten, die van verdergaande integratie, naar ik hoop en meen te weten, volkomen overtuigd zijn, hun relaties bij „Transport House" eens gebruikten om aan de Engelsen enig besef bij te brengen van het penibele van de huidige verbrokkelde organisatie in Westeuropa en van de dringende noodzaak om daar verbetering in te brengen, ook wat de staatkundige en economische organisatie betreft.

Maar tenslotte zijn dit niet meer dan de begrijpelijke en verklaarbare moeilijkheden van een streven naar organisatorische samenwerking, dat met federalisme weliswaar op betwistbare wijze omschreven is, maar op zichzelf niet alleen toejuiching verdient, doch strikt noodzakelijk is. Er blijven niet alleen tal van concrete punten onopgelost, maar ook wat de algemene opzet van zulk een federalisering betreft blijven er nog belangrijke vragen. Alleen de historische ervaring geeft ons al te denken, omdat in het verloop van de geschiedenis telkens blijkt, dat een min of meer losse band tussen een aantal kleinere eenheden steeds aan grote interne en externe moeilijkheden onderhevig is en omdat aan een dergelijke band vaak slechts een korte levensduur beschoren is.

Wat ik aan het federalisme verwijt is uiteraard niet het streven naar organisatorische samenwerking in Europa, welke moeilijkheden daar ook principieel en practisch aan verbonden zijn. Er is echter in de kring van hen, die zich federalisten noemen, een geestdrift voor frases en een onklaarheid der begrippen, die niet zo gevaarlijk zouden zijn als zij zich niet wensten te beschouwen als de ware profeten van diezelfde Europese samenwerking.

Vooral de laatste maanden komen steeds meer groepen en groepjes naar voren, die in geschrift, vergaderingen en ietwat Cocadorus-achtige pamfletten en oproepen de mensen ervan trachten te overtuigen dat bij hen een nieuw inzicht baanbreekt, dat de weg moet wijzen naar een betere (eventueel zelfs: socialistische) toekomst.

De voornaamste onklaarheid van dit federalistische denken schuilt in het begrip Europa. Als men een boven-staatse samenwerking wil, waarom zou die nu juist alleen landen van Europa moeten omvatten en geen landen van daarbuiten? Men zal moeten toegeven, dat het spreken over de „pluriformiteit van het federalisme" meer een gemakkelijke methode is om de moeilijkheden te omzeilen dan tot een vruchtbare bijdrage tot een oplossing daarvan. Bij de practische uitwerking van de denkbeelden over een Europese eenheid is dat onlangs al feitelijk gebleken toen de vraag werd besproken, welke plaats men aan de overzeese gebiedsdelen van verschillende Europese mogendheden in het overleg zou moeten inruimen. Trouwens het contact met de, toen nog koloniën geheten, gebieden was al reeds een grote principiële moeilijkheid voor het Pan-Europa van Graaf Coudenhoven-Kalergi, wiens denkbeelden door de federalisten een hernieuwde en naar mijn gevoel niet zeer rechtvaardige roem verkregen.

Zeer duidelijk spreekt de moeilijkheid ook bij de vraag, of Rusland nu al dan niet bij het federalistische Europa behoort. Als ik goed zie, heeft men onmiddellijk na de oorlog daarop vrij positief ja gezegd, maar is de geestdrift sindsdien zo bekoeld, dat men op het ogenblik is teruggetrokken op de stelling, die al eerder in de practische politiek haar verwerkelijking had gevonden: een beperkte eenheid Westeuropa, waarbij men een achterdeur voor de Russen laat openstaan.

Dezelfde moeilijkheden, maar in andere vorm, spelen ook een rol ten aanzien van de federale opbouw van Duitsland en de invoeging van de federatie-Duitsland in een mogelijke Europese federatie. Er is onmiddellijk na de oorlog op veel en veel te gemakkelijke wijze aangenomen, dat een Duitsland, dat een federatie zou zijn van een reeks kleinere staatjes, gezonder zou zijn dan een centralistische eenheidsstaat. Zelfs op het gebied van de agressielust valt te betwijfelen of die kleiner zou zijn bij een aantal afzonderlijke Duitse eenheden dan bij een eenheidsstaat, die overigens in de historie wel Pruisisch georiënteerd is geweest, maar dat in principe nog niet eens behoeft te zijn. Met het woord Pruisen komen wij tevens op de moeilijkheid die daarin bestaat, dat het federalisme wel eens „organische" opbouw van Duitsland en van Europa vraagt, maar niet uiteenzet naar welke maatstaf de samenstellende delen van die federatie moeten worden gevormd.

Het is in Duitsland duidelijk, dat er bijv. een natuurlijke eenheid Beieren bestaat, maar in welke „natuurlijke" eenheden zou men de oude monster-staat Pruisen, die door de geallieerden op papier is afgeschaft, willen verdelen? Men ziet het probleem misschien het duidelijkst wanneer men denkt aan het regionale bewustzijn in Nederland. Niemand zal ten. onzent ontkennen, dat er een Fries, een Brabants en een Gronings gewestelijk besef bestaan, maar ten aanzien van Over-ijsel is het al waarschijnlijk, dat het gewestelijk besef meer in Twente dan in geheel Overijsel zetelt, — en ten aanzien van de provincies Noord- en Zuid-Holland kan men bezwaarlijk van een levend regio-nalisme spreken.

Noch het complex Europa, noch de samenstellende delen ervan zijn gemakkelijk aan te geven. Als men zich van utopisch federalisme zou losmaken, zelfs als men zich, zoals bij de huidige Westeuropese integratie het geval is, stelt op de bodem van de werkelijkheid, komt men nog te staan voor uiterst moeilijke vragen. Het lijkt mij echter bovendien nog betwistbaar of een Europees federalisme als zodanig niet van een verkeerde praemisse uitgaat. Walter Lippmann heeft destijds gepleit voor een „Atlantic Community", d.w.z. een verdere integratie tussen de landen van de Atlantische Oceaan, Canada en de Verenigde Staten aan de westzijde, Engeland, Frankrijk, de Benelux- en de Skan-dinavische landen aan de oostzijde ervan. Lippmann ging daarbij uit van de these, dat de zee, het klassieke verkeersmiddel, de landen nauwer aan elkaar bindt dan het blote feit, dat zij op een en hetzelfde continent liggen en niet zonder enig recht betoogt hij, dat er, wat volksaard, tradities, economisch leven en politieke instelling betreft, meer banden zijn tussen de Verenigde Staten en de landen van West-Europa dan tussen de laatste en Bulgarije of Griekenland.

Er stak in Lippmann's stelling een flink stuk eenzijdigheid en ik zou haar evenmin volledig willen onderschrijven als ik een „Europees federalisme" kan aanvaarden, maar het is ongetwijfeld juist, dat de banden met overzee in sommige opzichten sterker zijn dan die metlanden, welke naar een betrekkelijk aardrijkskundig toeval op hetzelfde Europese continent liggen. Het is in dit verband ook wel merkwaardig dat naar aanleiding van de kortgeleden uitgevoerde reis van Minister-president Spaak en Prins-regent Karel van België het gerucht heeft gelopen, dat overwogen zou zijn Canada en de Verenigde Staten met de Westelijke Unie samen te brengen in een breder verband. Inderdaad dus een soort van „Atlantische Gemeenschap"!

Een laatste misverstand van het Europese federalisme dient nog uit de weg te worden geruimd: het misverstand, dat een Europese integratie een „derde macht" zou kunnen vormen, die als een soort derde machtsblok tussen Rusland en Amerika in zou kunnen gaan staan, zich van beide onafhankelijk zou kunnen gedragen en door zijn eigen houding en positie een gewapend conflict tussen die twee grote mogendheden zou kunnen voorkomen.

Een dergelijke conceptie strijdt in de eerste plaats met de economische en strategische afhankelijkheid, waarin wij van Amerika verkeren. Er over spreken wat men in Europa voor een politiek moet bedrijven als

men het zonder Marshall-hulp wil stellen, is, gezien bij wijze van communistische propaganda, misdadig, gezien bij wijze van Engelse zelfverheffing (en ook daar is helaas een aantal voorbeelden, zelfs van vooraanstaande mannen, van) alleen maar kinderachtig. Iedereen weet ook, dat West-Europa zijn vrijheid op het ogenblik geniet onder de paraplu van de militaire macht der Verenigde Staten, die verdergaande Russische agressie moet tegenhouden. Men behoeft waarlijk niet verzot te zijn op het Amerikaanse imperialisme, om dat als een eenvoudig feit te aanvaarden.

Dit over onze feitelijke afhankelijkheid van het Westen. Maar ook geestelijk is. het niet alleen de idee van de vrijheid in al haar schakeringen, maar ook de ganse traditie van de Westerse beschaving, die ons meer met het Westen dan met het Oosten verbindt. Men kan van weiiing zijn, en niet zonder enig recht, dat het communisme als wereldbeweging ons stelt voor de verantwoordelijkheid, die een uitvloeisel is van het gebrek aan een radicale sociale politiek en van wat misschien nog erger is: het gebrek aan een radicale en sociale gezindheid. Een dergelijke constatering zal geen enkele socialist vreemd zijn, maar ik word zo langzamerhand aardig kregel als ik voor de honderdste maal het christelijk schuldbegrip zie misbruikt om te suggereren, dat „wij" „schuldig" zouden zijn voor de ontwikkeling van zaken, waarin het communisme een bedreiging gaat vormen voor de Westerse beschaving. Er is natuurlijk een schuld, een achterstand in onze gezindheid en'vooral een achterstand in onze politiek, die ons het communisme als wereldbeweging althans voor een deel op de hals halen, maar dat neemt niet weg, dat de doodgewone agressieve machtspolitiek daar volkomen buiten staat, en evenmin met zelf-beschuldiging als met zelfbeklag afdoende kan worden bestreden.

Ik geloof wel, dat Europa een eigen taak heeft, — ook in een wereld die, wat de machtspolitiek betreft, steeds meer in een Sowjetrussische en een Amerikaanse invloedssfeer verdeeld schijnt te worden. De Europese landen kunnen positieve invloed uitoefenen op het culturele en geestelijke terrein.....dat op lange termijn toch ook medebeslissend is voor de machtspolitieke verhoudingen; en op het gebied van de economische en strategische machtspolitiek kunnen zij remmend en nuancerend werken. Maar, verondersteld al dat Europa als eenheid exact te definiëren zou zijn — des neen —, dan nog is de voorstelling van een Europa als een aan Rusland en de Verenigde Staten evenwaardig machtscomplex een belachelijke zelfoverschatting, — tussen haakjes voor de kruisvaarders tegen alle imperialisme erbij gezegd: ook een zelfoverschatting op moreel gebied.